

yıl yeniden ölçümlenerek veya Ömer Hayyâm bilim kurulunun ortaya koymuş olduğu artıklama yöntemine göre belirlenmekteydi. Kurulun bu konuda nasıl bir uygulama yaptığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bu hususta değişik görüş ve yorumlar yapılmıştır. Meselâ *Zic-i Uluğ Bey*'de kaydedildiği gibi, altı yedi kere 4. yıl ile ardından gelen 5. yılın artıklanması kuralı uygulanırsa altmış iki yıllık bir dönüşüm içerisindeki 4 8 12 16 20 24 (29) 33 37 41 45 49 53 57 (62). yılların artıklanacağı (366 gün çektirileceği) görülür. Böylece İskender takvimindeki altmış yılda on beş yıl yerine burada altmış iki yılda on beş yıl artıklanmaktadır. Bu durumda takvim yılı süresi $365 \frac{15}{62} = 365,241935...$ gün olacaktır.

Kutbüddîn-i Şîrâzî'ye göre artıklanacak yıllar, yedi sekiz kere 4. yıl ile bunları takip eden 5. yıldır. Burada 4 8 12 16 20 24 28 (33) 37 41 45 49 53 57 61 65 (70). yıllar artıklanacaktır. Böylece İskender'deki altmış sekiz yıllık bir dönüşüm yerine yetmiş yıllık bir dönüşüm içerisinde on yedi yıl artıklanmış olacaktır.

Ahmed Cevdet Paşa ise 130 yılda otuz iki yerine otuz bir defa artıklama yapılmasını, Gazi Ahmed Muhtar Paşa da ardından yedi kere 4. yılların ve ardından 5. yılın ve dolayısıyla 4 8 12 16 20 24 28 (33). yılların artıklanması gerektiğini

belirtmektedir. Aynı düşüncenin Ahmed Şâkir Paşa tarafından da benimsendiği görülür. Bunların dışında kalan diğer bazı ilim adamları tarafından bir sıra altı, üç sıra yedi kere 4. yıllar ile bunları takip eden 5. yıl kuralı ortaya atılmıştır. Buna göre 4 8 12 16 20 24 (29) 33 37 41 45 49 53 57 (62) 66 70 74 78 82 86 90 (95) 99 103 107 111 115 119 123 (128) yılları artıklanmalıdır. Bu şekilde Jülyen'deki 128 yılda otuz iki yıl yerine 128 yılda otuz bir yıl artıklanmış olmaktadır. Bu Gregoryen takviminin artıklama usulüne de uygun düşmektedir. Çünkü Gregoryen'de 400 yıllık dönüşüm içerisinde her dört yılda bir artıklama yapılmakta, ancak 100, 200 ve 300 yılları artıklanmaksızın bırakılmaktadır. Böylece burada sekiz yıllık boşluklar oluşuyor. Celâlî takvimi artıklanmasında ise artıklanacak yılların dağılımı boşluksuz gerçekleştirilmektedir. Bu durum Celâlî takvimini daha iyi bir konuma çıkarmaktadır.

Takvimlerdeki yanlış payına gelince:

Jülyen yılı süresi olan 365,25'ten gerçek yıl süresi 365,2422 çıkarılacak olursa yanlış payı 0,0078, yani 1000 yılda yedi sekiz gün veya 128 yılda bir gündür. Gregoryen takviminde ise 128 yılda bir gün yerine 400 yılda üç gün kuralı uygulanmaktadır. Dolayısıyla yanlış payı, 365,2425 olan Gregoryen yılından gerçek yıl süresi olan 365,2422 çı-

karılacak olursa 0,0003 gün / yıl, yani 10.000 yılda üç gün veya 3333 yılda bir gündür.

Celâlî takvimlerinin 62, 70, 130, 33 ve 128 yıl dönüşümlü çeşitlemelerinde yanlış payı şöyledir:

15/62	Celâlî'de	10.000	yılda	2,65	gün
17/70	»	10.000	»	6,57	»
31/130	»	1000	»	3,74	»
8/33	»	10.000	»	2,24	»
31/128	»	100.000	»	1,25	»

Ahmed Cevdet, Gazi Ahmed Muhtar ve Ahmed Şâkir paşalar tarafından övgüyle söz edilen Celâlî takvimi, Gregoryen'den yaklaşık 500 yıl önce tertip edilen ve mevsimlere tam olarak uyan, dolayısıyla doğru tarihleme veren, yanlışsız takvimlerin ilk uygulamasıdır. Gregoryen takvimi Celâlî takvimi örnek alınarak tertip edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zic-i Uluğ Bey (trc. Abdurrahman b. Osman), İÜ Ktp., TY, nr. 6551; Ali Kuşçu, *Mirkâtü's-sema* (trc. Abdullah b. Pervîz), TSMK, nr. H. 473, H. 456; *Münevverbaş Takvimleri*, Süleymaniye Ktp., nr. 551; TSMK, nr. R. 1711; Ahmed Cevdet Paşa, *Takvimü'l-edvâr*, İstanbul 1287, s. 41-43; Ahmed Şâkir Paşa, *Takvim-i Nücümî*, İstanbul 1306, s. 59; a.mlf., *Sene-i Mâlîye Hakkında Mütâlaât*, İstanbul 1308, s. 19; Ahmed Muhtar Paşa, *İslâhu't-takvim*, Kahire 1307, s. 22, 39-40; F. K. Ginzler, *Handbuch der Mathematischen und Technischen Chronologie*, Leipzig 1906, I, 300-305; Osman Turan, *Tarihî Kronolojinin Esasları*, Ankara 1954, s. 53 vd.; S. H. Taqizadeh, "Various Eras and Calendars used in the Countries of Islam", BSOAS, X (1939-42), s. 108-117; a.mlf., "Djalâlî", *EI*² (İng.), II, 397-399; Syed Hasan Baranî, "The Jelâlî Calendar", *JC*, XVII/2 (1943), s. 166-172; A. Necati Akgür, "Celâlî Takvimi", *TDA*, sy. 61 (1989), s. 169-183; H. Suter, "Celâlî", *IA*, III, 59-60; V. Minorosky, "Ömer Hayyâm", a.e., IX, 472.



A. NECATİ AKGÜR

Celâlî Takviminin Günümüzdeki Uygulaması (Ar = artık yıl)

CELÂLÎ		MİLÂDÎ		
Aylar	913-914 Ar. 915-916	1991	1992	1993-94
(1)	1 Ferverdîn mâh-ı Celâlî	21 Mart	20 Mart	21 Mart
(2)	1 Ürdîbehişt mâh-ı Celâlî	20 Nisan	19 Nisan	20 Nisan
(3)	1 Hordâd mâh-ı Celâlî	20 Mayıs	19 Mayıs	20 Mayıs
(4)	1 Tîr mâh-ı Celâlî	19 Haziran	18 Haziran	19 Haziran
(5)	1 Mordâd mâh-ı Celâlî	19 Temmuz	18 Temmuz	19 Temmuz
(6)	1 Şehrîver mâh-ı Celâlî	18 Ağustos	17 Ağustos	18 Ağustos
(7)	1 Mihr mâh-ı Celâlî	17 Eylül	16 Eylül	17 Eylül
(8)	1 Âbân mâh-ı Celâlî	17 Ekim	16 Ekim	17 Ekim
(9)	1 Âzer mâh-ı Celâlî	16 Kasım	15 Kasım	16 Kasım
(10)	1 Dey mâh-ı Celâlî	16 Aralık 1992 Ar.	15 Aralık	16 Aralık 1994-95
	17 Dey mâh-ı Celâlî	1 Ocak	31 Aralık 1993	1 Ocak
	18 Dey mâh-ı Celâlî	2 Ocak	1 Ocak	2 Ocak
(11)	1 Behmen mâh-ı Celâlî	15 Ocak	14 Ocak	15 Ocak
(12)	1 İsfendarmâz mâh-ı Celâlî	14 Şubat	13 Şubat	14 Şubat
	15 İsfendarmâz mâh-ı Celâlî	28 Şubat	27 Şubat	28 Şubat
	16 İsfendarmâz mâh-ı Celâlî	29 Şubat	28 Şubat	1 Mart
	17 İsfendarmâz mâh-ı Celâlî	1 Mart	1 Mart	2 Mart
	1 Ekleme	15 Mart	15 Mart	16 Mart
	5 Ekleme	19 Mart	19 Mart	20 Mart
	6 Ekleme	—	20 Mart	—

(Burada 20 Mart günü ile başlayan yıl sıralamasındaki Celâlî yılın altı ekleme günlü artık yıl olduğu görülmektedir.)

CELÂLİYYE

(جلالیة)

Celâleddin Hüseyin el-Buhârî'ye
(ö. 785/1384)
nisbet edilen
gayri Sünnî bir Hint ve
İran tarikatı.

Hindistan'da muhtemelen XVII. yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır. Mensuplarının tarikatın kurucusu olduğunu kabul ettikleri Celâlî Sâni'nin kimliği kesin olarak bilinmemekle birlikte onun 785'te (1384) vefat eden Şühreverdîyye tarikatının Buhârîyye kolu şeyhlerinden Celâleddin Hüseyin el-Buhârî olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Celâleddin Hü-

seyin'in yaşadığı dönemle ona mensup olduğunu iddia edenler arasında büyük bir zaman boşluğu vardır ve dolayısıyla Celâliyye'nin tarihi oldukça karanlıktır.

Aslında Cemâleddîn-i Sâvî'nin (ö. 630/1232-33) *çârdarb** âdâbını benimseyenlerin arta kalanlarından bir zümre olan Celâliyye tarikatı mensupları, Cevlakiler gibi Allah'a yönelik için nefislerini öldürmeyi sağlamak amacıyla toplumun gelenek ve göreneklerine aykırı tutum ve davranışlarda bulunurlar, gerek bu davranış gerekse kılık ve kıyafetlerine karşı toplumun gösterdiği tepkiden etkilenmedikleri zaman nefislerini öldürdüklerine inanırlardı. *Bustânü's-seyâha* müellifi Zeynelâbidîn-i Şîrvânî (ö. 1253/1838) Celâlîler'in kendilerini Şîr saydıklarını, ilk üç halife ile Emevîler'e küftüklerini söyler. Şîrvânî'ye göre Celâlîler namaz, oruç gibi ibadetle ilgili hususları bilmedikleri gibi sūflilere has riyâzet, mücahede, zikir, evrâd ve murakabeden de habersizdirler. Başta esrar ve afyon olmak üzere her türlü uyuşturucu madde ve içki kullanırlar, bazıları yılda ve akrep gibi canlıları yer, yılda bir defa kapı kapı dolaşip dilenmeyi gerekli sayarlardı. Mal biriktirmeyen ve evlenmeyen, "Kadın haram, lokma helâl, dem Seyyid Celâl'in demidir" diyen Celâlîler, şeyhlerinin sabah abdest alıp kibleye dönerek tarikatlarının büyüklüğünü anmasını ibadet sayarlardı. Celâlîler'in bir pîrleri, bir de mürşidleri vardı. Pîrin görevi irşad ve telkinde bulunmaktı. Seyyid Celâl'in torunlarından olan mürşid Uç'ta oturur, Celâlî dervişleri yılda bir defa onun yanına giderek kendisinden niyazda bulunurlardı. Aynı müellif, Seyyid Celâleddin Hüseyin el-Buhârî'nin yaşadığı ve öldüğü Uç şehri sakinlerinin Celâlî dervişlerinden ibaret olduğunu kaydeder. Kalenderîler'in bir kolu özellikle Hindistan'da Celâliyye diye tanınmışlardır. Muhtemelen Zend hânedanının (1750-1794) son dönemlerinde yaşayan Celâlî şeyhlerinden Gulâm Ali Şâh-ı Celâlî müntesiplerinden bir kol Kaçarlar döneminde (1779-1924) Dervîşân-i Devregerd-i Celâlî adını almıştır. Gulâm Ali Şâh-ı Celâlî tarikata Şîrliği hâkim kılmış, Haydariyye ve Ehl-i Hakk'ın etkisi altına sokmak suretiyle de onu eski hüviyetinden uzaklaştırmıştır.

Ma'sûm Ali Şâh Celâlîler'in çârdarb olup dünyayı gezdiklerini, bazıınının ne bulurlarsa pîrlere götürdüklerini, hıdayet için pîrlerin huzuruna gittiklerinde para ve eşya olarak neleri varsa

orada bıraktıklarını, ondan sonra kendilerine bir külâh verildiğini, bu külâhi başlarına koyup şecerelerini de boyunlarına astıklarını, Azrâil can almaya geldiğinde çok çirkin olan yüzünü görmemek için külâhi gözlerine kadar indirdiklerini, pîrlerin müridlerinin hanım ve kızlarından gayri meşrû bir şekilde faydalandıklarını, müridlerin de bunu hoş karşıladıklarını bildirir (*Tarâ'îk*, II, 525). Ni'metullâhiyye tarikatına mensup' olan Ma'sûm Ali Şâh'ın ifadesine göre, Zendler döneminin sonlarına doğru İsfahan'da bulunan bir Dervîşân-i Devregerd-i Celâlî grubunun uygunsuz davranışları yüzünden diğer dervişler ve özellikle Ni'metullâhiyye mensupları da Zend hânedanının gazabına uğramıştır. Cemâleddîn-i Sâvî'nin izinden gidenler gibi Celâlîler de baş, kaş, sakal ve bıyıklarını tıraş etmeyi tarikatlarının ilkeleri arasında sayarlardı. *Tırâşnâme* adlı mesnevi ile bazı risâlelerde çârdarbin nelere delâlet ettiği anlatılmaktadır. Bir yoruma göre çârdarb, tâlibin dünya sevgisini kendi varlığından kovduğunu, yürürlükte olan âdetlere değer vermediğini gösterir.

Celâliyye tarikatı Hâksâriyye, Düde-i Acem, Ehl-i Hak, Gulâm Ali Şâh Celâlîleri gibi büyük ölçüde inanç ve uygulama farklılıkları taşıyan birçok kola ayrılmıştır.

Genellikle cahil olan tarikat mensupları inanç, âdâb ve meslekleriyle ilgili konuları sır olarak kabul ettikleri için tarikat hakkında bizzat kendileri tarafından yazılı bilgi intikal ettirilmemiştir. Dolayısıyla bu konudaki bilgiler kendileri dışındaki yazarların anlattıklarıyla sınırlı kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zeynelâbidîn-i Şîrvânî, *Bustânü's-seyâha* (nşr. Seyyid Saîd-i Tabâtabâî), İsfahan 1342 hş., s. 152 vd.; Seyyid Muhammed Ali Hâceddin, *Keşkül-i Hâksârî*, Tebriz 1360 hş., tür.yer.; Ma'sûm Ali Şâh, *Tarâ'îk*, II, 525.



ZEHİRÂ TÂHİRİ HAKİKİ

CELÂLÜDDEVLE

(جلال الدولة)

Ebü Tâhir Celâlüddeve b. Bahâiddevle
(ö. 435/1044)

Irak Büveyhî hükümdarı
(1025-1044).

383'te (994) doğdu. Babaları Bahâüddevle'nin 403'te (1012) vefatı üzerine ağabeyi Emîrül-ümerâ Sultânüddeve Celâlüddeve'yi Basra valiliğine tayin et-

ti. Celâlüddeve, Sultânüddeve'nin 415'te (1024) ölümüne kadar burada kaldı. Onun ölümü üzerine Celâlüddeve emîrül-ümerâ ilân edildi. Ancak bazı devlet adamları Sultânüddeve'nin oğlu Ebü Kâlicâr'ın emîrül-ümerâ olmasını istiyorlardı. Bu tereddüt devresinde hutbelerde adının ve unvanlarının zikredilmediğini öğrenen Celâlüddeve Bağdat üzerine yürüdü. Ancak Abbâsî halifesine bağlı kuvvetlerce durdurulunca Basra'ya çekildi. Daha sonra halifenin ordusundaki Türk emîrlerin daveti üzerine Bağdat'a girdi (418/1027). Sultânüddeve'nin oğlu Ebü Kâlicâr bazı emîrlerin teşvikiyle Celâlüddeve'ye karşı hasmâne tavırlar takındı. İkiisi arasındaki şiddetli mücadeleye halifenin ordusunda görevli olan Türkler de katıldılar. Sonunda Celâlüddeve Bağdat'a hâkim oldu.

Daha sonraki yıllarda hilâfet ordusunun nüfuzlu emîrlerinden Bars Togan Celâlüddeve'yi Bağdat'tan uzaklaştırarak Ebü Kâlicâr'ı davet etti. Ancak Celâlüddeve Dübeyb b. Ali ile anlaşarak Bars Togan'ı mağlûp etti ve esir olarak öldürttü. Bu gelişmeler üzerine Ebü Kâlicâr Celâlüddeve ile anlaşmaya mecbur kaldı; bu arada Celâlüddeve'nin kızı Ebü Kâlicâr'ın oğlu ile evlendirildi. Bu durum Celâlüddeve'nin iktidarını güçlendirdi ve yıllardan beri özlemini duyduğu "şehinşah" unvanına kavuştu.

Tuğrul Bey Celâlüddeve'ye bir elçi göndererek Irak'a gelmek niyetinde olduğunu bildirdi. Ayrıca Tuğrul Bey Celâlüddeve'den halife Kâim-Biemrillâh ve Bağdat halkına âdil davranmasını istiyordu. Kâim-Biemrillâh — Tuğrul Bey yaklaşmasının kendisi için doğuracağı tehlikeyi sezen Celâlüddeve, halifeye karşı daha mutedil bir siyaset takip etmeye mecbur kaldı. Celâlüddeve yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak 5 Şâban 435 (8 Mart 1044) tarihinde vefat etti (İbnü'l-Cevzî, VIII, 118; İbn Kesîr, XII, 52; İbnü'l-Esir'e göre [IX, 516] 6 Şâban 435'te ölmüştür) ve Adudüddeve ile Bahâüddevle'nin Bağdat'tan Ncef'e nakledilmeden önce defnedildikleri Dârülmemleke'deki evinde toprağa verildi.

Korkak ve âciz bir hükümdar olan Celâlüddeve, kendisini Bağdat'a davet eden Türk askerleri üzerinde hiçbir zaman otorite kuramadı. Emîrül-ümerâlık dönemi hemen her yıl çıkan askerî isyanlar, Şiiler'le Sünniler arasındaki çatışmalar ve ayyâr*ların çapulculuklarıyla geçti. 423-431 (1032-1040) yılları arasında en az beş defa sarayını terketmek zo-